

ЧОРНА РІЛЛЯ ПІЗНАННЯ МУЖИЦЬКОГО БЕТГОВЕНА...**Є. М. Баран**

Роман Горак. Кров на чорній ріллі: Есе-біографія Василя Стефаника. – Київ: Видавничий центр «Академія», 2010. – 610 с.

Хтось мав цю книжку написати. Випало Романові Гораку, цьогорічному Шевченківському лауреатові, відзначеному разом з Миколою-Ярославом Гнатівим за десяти томове літературознавче і біографічне видання «Іван Франко». Саме відзначення не обійшлося без скандалів, деякі з львівських науковців звинуватили обидвох авторів у плагіаті, хоча члени Шевченківського комітету стверджують, що збіги є, але незначні й такі, що не перекреслюють новизни самого дослідження. Я схильний дотримуватися обґрунтувань комітету, бо знаючи Романа Горака за попередніми працями (книги про Івана Франка, Леся Мартовича, Миколи Устияновича), теж маю претензії до його фактографічного недбалства, але вважаю це перевитратами конвеєрної чорнової роботи, а не свідомого неетичного використання чужих праць.

Роман Горак – людина унікальна і універсальна, й у своїй унікальності й універсальності безперечно геніальна. Недаремно колись Ірина Вільде заявляла, що з молодих людей, яких їй довелося пізнати, тільки двох вона називала геніальними – Дмитра Павличка і Романа Горака. Я не вдаватимуся у біографію самого дослідника, який є хіміком за фахом (йому пророкували велику долю вченого), і літератором за покликанням душі.

У його біографії Василя Стефаника (жанр визначено дослідником як есе-біографія) теж багато «блудів», коректорських помилок і стилістичних «ляпів», але найголовніший мій висновок про цю книгу – вона є великим поступом вперед у прочитанні біографії геніального новеліста. Використано величезний масив документів, спогадів, листів, художніх творів. Все це разом витворює величну драму «селянського Бетговена», як називали Василя Стефаника критики.

Безперечно, що ця книга є великим поступом вперед у порівнянні з книгою Василя Андрійовича Костащука «Володар дум селянських» (1-е вид. 1959; 2-е вид. 1968), і той факт, що нащадкам Василя Стефаника по лінії його сина Кирила книга не сподобалася, ще не означає нефаховості чи недобросовісності Романа Горака. Просто деякі факти біографії великого новеліста у книзі названі без прикрас, з тією стефаніківською «хитро-злобною усмішкою» (за спогадами Богдана Лепкого, с. 445) і відвертістю, якої боялися і яку шанували всі, хто знав Стефаника («Коли 8.I.1930 р. мене спаралізувала, кажім негарно, горілка, то один з моїх сусідів у селі, інтелігент, радив мені грітися на сонці. В січні це зробити було тяжко, і я сказав йому, що на кількість випитого алкоголю тепер треба б мені було зо чотири сонця. За мій непослух той інтелігент

ще й тепер не мене гнівається» (с. 473); «Любив заходити, як «гоноровий пан» до «Зоськи». Любили туди заходити і його сини, які все пристрастніше захоплювалися алкоголем. Не боронив. Казав, що то в них родове» (с. 480).

Хоча у того ж Р. Горак закралася плутанина із прізвищем першого біографа Стефаніка Василя Костащука, бо він подає його повне ім'я як Василь Миколайович Костащук, тоді як біографа звали Василь Андрійович Костащук. Ясність вніс снятинський краєзнавець Василь Харитон, видавши книгу про обидвох Костащуків «Покутяни» (Снятин, 2010).

Так само Р. Горак сам собі перечить із датою останнього відвідування Стефаніком Львова. То він називає травень 1933-го – відкриття пам'ятника на могилі Івана Франка; то зринає весна 1935-го; нарешті, травень 1936-го. То він зауважує, що про приїзд у 1936-му мав би згадати Володимир Дорошенко і не згадав. То він подає спогади Володимира Дорошенка, де той згадує приїзд Стефаніка в травні 1936-го. На диво фрагментарно проходить у книзі історія Євгенії Бачинської. Наплутав автор із листами Стефаніка до Франка, вказуючи їхню кількість – 14, тоді, як у Фондах Франка цих листів не виявлено. Так само багато плутанини із різного роду датами, які суперечать самі собі. А ще «ляпи» скорочення – оригінал праці складав аж три томи, які десь тепер планують видати у Львові – тому деякі фрагменти одного і того ж тексту недоречно виринають у найнесподіваніших місцях. Все це я веду до того, що Роман Горак «блудить» книгою і в книзі трохи забагато як на таке видання.

Але це про недоліки, «ляпи» і авторське недбальство. Не вони є головними, хоча й відволікають читацьку увагу. Посутнє полягає в розкритті багатьох замовчуваних або маловідомих фактів біографії Василя Стефаніка. Назву деякі з них:

1. Про родовід Стефаніків. Чому його називали Василь «Семена Проданового син». Вже на початку своєї розповіді Р. Горак повідомляє причину: дві гілки Стефаніківського роду – «Кипріянові» і «Проданові», оскільки у прадіда Теодора вмирили немовлята-хлопчики, то мати продала чергове народжене немовля через вікно мандрівним молдаванам і відкупили за бика через двері. Відтоді цю родову гілку в селі називають «Продановими».

2. Вносить ясність в деяке поспішне одруження Василя Стефаніка, весілля відбулося у січні 1904-го року, а первісток Семен народився 1 березня того ж року. Що вказує на двозначність ситуації, в якій опинилася Ольга Гаморак і на ту сімейну драму, яку пережив священник Кирило Гаморак.

3. Пояснює, як В. Стефанік стає депутатом австрійського парламенту у 1908 році, коли Володимир Охримович відмовляється від депутатства на користь В. Стефаніка. Свою роль тут відіграла Соломія

Крушельницька, сестра якої була дружиною Охримовича, котра переконала швагра допомогти Стефаникові.

4. Уточнює про ставлення Стефаника до політики і релігії.

5. Пояснює причину вимушеної еміграції наймолодшого сина В. Стефаника Юрка.

6. Конкретизує причини небажання Стефаника відвідати Радянську Україну і відмови від пенсії радянського уряду з туманною історією антирадянської статті В. Стефаника, написаної на прохання сина Юрка, і яка пізніше пропала.

7. Переводить в іншу площину конфлікт старого Семена Стефаника із сином Василем.

8. Акцентує на ролі Вацлава і Софії Морачевських в житті В. Стефаника, зупиняючись на деталізації їхньої сімейної драми.

9. Деталізує взаємини Василя Стефаника та Івана Франка, зупиняючись на маловідомій рецензії Франка на брошуру Х. Алчевської про Стефаника (щоправда, авторський коментар хаотичний, з чого складається враження про негативне ставлення Франка до Стефаника).

10. Відверто демонізує Михайла Рудницького, роблячи його злим генієм Стефаника...

Якщо додати, що книга побудована за хронологічним принципом – весь виклад документальних, спогадових та епістолярних матеріалів, – то маємо величне епічне полотно життя Галичини кінця ХІХ-першої третини ХХ століття, в центрі якого височіє постать Василя Стефаника від народження до смерті.

Тепер щодо авторських оцінок і коментарів, які видаються цікавими і, моментами, контрверсійними:

1. *«(...) першу друковану книгу В. Стефаник надіслав Калитовським у Трійцю. Ольга цю пілюлю проковтнула мовчки»* (с. 192).

2. *«В. Калитовський не схвалював приїздів В. Стефаника, а також довгих бесід із ним Євгенії у холодному покої резиденції. Родина вважала, що саме довгі пересиджування в тому покої призвели до того, що Євгенія застудилась і серйозно захворіла»* (с. 249).

3. *«Із усіх письменників Галичини на святкування в Полтаву приїхав тільки В. Стефаник. [...] В. Стефаник їхав не в складі офіційних делегацій, а як гість на запрошення М.Старицького»* (с. 286).

4. *«Ніколи В. Стефаник не проявляв великої спритності до сільсько-господарської роботи і не мав навіть коли їй навчитися, бо постійно на канікулах мандрував по світу, знаходячи багато причин для того, аби не бути вдома»* (с. 300).

5. *«У Снятині любив навідуватися до корчми, що також стояла коло церкви. Її називали «У Зоськи»»* (с. 301).

6. *«У тому самому заповіті він [Семен Стефаник – моє. Б.Є.] зазначив, що на освіту свого сина в гімназії та університеті він витратив приблизно 12 тис. корон, чого інші діти були позбавлені, а на поча-*

ток господарювання в Русові він дав В. Стефанику 7 моргів поля» (с. 396).

7. «Сини пішли вчитися, до землі вони не горнулись, а господар із Стефаніка був нікудишній. Він так і не навчився працювати на землі. Доводилося користуватися послугами наймитів, які вимагали платні. Вимушений був закладати і продавати землю. Єдиною надією були гонорари. Фактично, В. Стефанік після І. Франка став другим українським професійним письменником. Та якщо І. Франка рятувала фантастична працездатність, у В. Стефаніка цього не було» (с. 408).

8. «В. Стефанік був розчарований політичною боротьбою між партіями. Його друзі були представниками різних політичних таборів, які між собою так ніколи і не знайшли спільної мови. Їх намагання залучити до себе Стефаніка зустрічало різкий спротив. Він хотів бути письменником і не більше» (с. 418).

9. «Усі, хто був присутній, могли запрягтись, що чули, як у момент смерті В. Стефаніка голосно рипнули сінешні двері, а відтак усі виразно почули кроки в бік воріт, що вели на вулицю, а звідти вгору на сільський цвинтар, де на свого сина чекали батько й мати» (с. 550).

Книга Романа Горака «**Кров на чорній ріллі**» є безперечно новим словом у стефанікознавстві. Єдине, що при майбутньому перевиданні цього скороченого варіанту чи друкуванні повного тритомного рукописного варіанту, потрібно надзвичайно уважним бути до редагування і коректорської вичитки. Інакше пан Роман Горак ризикує залишитися автором, який недбало ставиться до власної роботи. А шкода. Бо одержимість, ентузіазм, безперечний дослідницький і літературний талант, а також індивідуальна харизма Романа Горака цілком могли створити українській літературі канонічного автора жанру письменницької біографії. В принципі таким автором Роман Горак уже є.